

Socialni pedagog v osnovni šoli

Social pedagogue in primary school

Tanja Grünfeld²

Povzetek

²Tanja Grünfeld, prof. razr. pouka, Osnovna šola Toneta Čufarja, Čufarjeva 11, 1000 Ljubljana

S prispevkom poskušam opozoriti na nekatere težave, s katerimi se srečuje socialni pedagog pri svojem delu v šolski praksi. Socialni pedagog je v osnovni šoli nov profil strokovnega delavca, ki naj bi dopolnjeval delo dosedanje svetovalne službe. Z novimi metodami in načini dela naj bi prispeval k boljši integraciji posameznikov v razrede in svetoval učitelju pri vzpostavljanju kvalitetnejših odnosov v razredu.

Ključne besede: socialni pedagog, osnovna šola, preventivno delo, skupinsko delo, šolsko svetovalno delo.

Abstract

The article brings to our attention the difficulties the social pedagogue encounters in his work in school. The social pedagogue is a new profile of a professional working in primary school which is expected to complement the work of the present counseling service. By applying new methods

and new approaches to work he can contribute to better integration of individuals into the class and advise teachers on how to establish better relationships in the classroom.

Key words: *social pedagogue, primary school, preventive work, group work, school counseling work.*

1. Uvod

Članek poskuša predstaviti težave in probleme, s katerimi se srečuje socialni pedagog vsakodnevno pri svojem delu v osnovni šoli in sočasno nakazati nekaj načinov njegovega dela in uveljavljanja tega poklicnega profila v praksi.

V študijskem letu 1990/91 je Pedagoška fakulteta pričela izvajati program oblikovanja socialnega pedagoga, ki kot navaja dr. Skalar, *razširja krog šolskih svetovalnih delavcev* (Skalar, 1995, s. 37). *Njegova glavna naloga naj bi bilo integriranje handikapiranih, razvojno prizadetih, motenih, socialno iztirjenih, marginalnih posameznikov ali skupin v širšo socialno skupnost oziroma glavni tok ter razvoj v smeri pomoči posamezniku pri razvojnih procesih v smeri emancipacije, osebnostne in socialne integracije.* (prav tam, s. 38).

Ne moremo namreč mimo dejstva, da obiskujejo šolo tudi prizadeti in problematični otroci, ki zahtevajo drugačne pristope in načine poučevanja. Težnja današnje šole namreč je: dejavno vključevati tudi te vrste otrok med zdrave vrstnike, s poudarkom na njim prilagojenem načinu dela. Za uspešno vključevanje teh otrok pa ni dovolj le učiteljeva pripravljenost, njegova inovativnost in potrpežljivost, temveč zahteva delo s takim otrokom strokoven pristop, nepretrgano spremljanje učenčevega dela in pomoč učitelju, da bo svojo vzgojno-izobraževalno vlogo opravil čim uspešneje. In ravno socialni pedagog - *z dajanjem opore, s svetovanjem in pedagoškimi programi poskuša ustvariti in izboljšati subjektivne pogoje za boljšo integracijo. Posega tudi v okolje, s čimer naj bi prispeval k ustvarjanju pogojev za integracijo* (Skalar, 1990, s. 115).

Izhajajoč iz Tuggenerjeve definicije je že Skalar opredelil nekatere naloge, ki naj bi jih najpogosteje izvajal socialni pedagog v osnovni šoli, ob tem pa je izpostavil predvsem načine njegovega delovanja, ki so v nasprotju z delom drugih svetovalnih delavcev. Pri tem Skalar (1995) poudarja, da:

- otrok v šoli ni mogoče ločevati na dobre in slabe,
- ima vsak otrok šibke in močne točke,

- se je treba izogibati stališčem, pridobljenim na podlagi halo efekta,
- ima posameznik veliko vlogo pri oblikovanju razreda kot celote,
- je potrebno pri obravnavi konkretnega problema zavestno vključiti v obravnavo tudi razredni kolektiv,
- ima prednost pri delu razvijanje solidarnosti, medsebojne pomoči in skupinsko delo ter
- ima pri tem velik pomen razvijanje medsebojne komunikacije.

V svojih člankih je Skalar med drugim poiskal tudi skupine posameznikov, ki naj bi najbolj potrebovali pomoč socialnega pedagoga in poudaril, da socialni pedagog *ne bi reševal problemov posameznih učencev ali razredov v šoli v kabinetu, ambulantno, izolirano, pač pa v razredu oziroma v šoli skupaj z razredom in s pomočjo učencev* (prav tam, s. 40). Vse pogosteje se namreč ogaja, da *številne sposobnosti, spretnosti ter konceptuale sposobnosti handikapiranega otroka gredo mimo, ne da bi jih opazili in pogosto se omejujemo na navajanje tega, česar tak otrok ne zna narediti* (Cuomo, 1996, s. 264).

Ker je študij socialne pedagogike končala šele druga generacija študentov, je težko oceniti pomen in rezultate njihovega dela v praksi, v mojem primeru v osnovni šoli, istočasno pa si zastavljam naslednja vprašanja:

1. Kje oziroma na katerih področjih delovanja v osnovni šoli je socialni pedagog potreben?
2. S katerimi problemi vključevanja v vzgojno-izobraževalno delo se srečuje?
3. Na katere ovire pogosto naleti ob svojem delu?
4. Kakšne odzive sprejema od svojega kolektiva?

2. Delo šolske svetovalne službe (psihologa, pedagoga in socialnega delavca)

Da bi lahko odgovorili na prvo vprašanje, moramo kritično pregledati dela in naloge, ki jih v osnovni šoli izvaja svetovalna služba, in prisluhniti potrebam prakse.

Jurman (1985) natančno opredeljuje delo šolskih svetovalnih delavcev, to je šolskega pedagoga, psihologa in socialnega delavca, vendar ob kritičnem pregledu številnih del in nalog svetovalne službe, ki jih avtor navaja v svoji publikaciji, lahko zaključim, da je delo šolske svetovalne službe pretežno vezano na **birokratsko vodenje različnih spisov**, izdelovanje različnih analiz vpisa, testov, ipd. Manj oz. zelo redko pa šolska svetovalna služba sodeluje v samem procesu vzgojno-izobraževalnega dela,

torej na preventivnem področju, ki pa je po Tuggenerju ena od glavnih razvojnih funkcij, saj naj bi se po njegovem socialni pedagog s svojo preventivno vlogo usmerjal v samo žarišče problema.

Šolski svetovalni službi pa tega ni mogoče zameriti, saj spričo vseh del in nalog, ki so opredeljena v Jurmanovi publikaciji, niti ne utegne poseči na vsa predpisana področja, oziroma jim ne more nameniti dovolj pozornosti. Dovolj je že, da opravlja nujne naloge, kot so delo s šolskimi novinci, oblikovanje razredov, poklicno usmerjanje, testiranja, pomoč učencem z motnjami v branju in pisanju, izvajanje in vodenje individualnih razgovorov s starši, nudenje oz. iskanje zunanje pomoči za pomoči potrebne otroke, organiziranje sodelovanja z zunanjimi strokovnjaki in skrb za povezovanje z zunanjimi ustanovami, pripravljanje analize vpisa v srednje šole, primerjanje potrebnih podatkov o eksterne preverjanju in drugo.

Zaradi vseh zgoraj naštetih nalog, ki jih mora med šolskim letom opravljati svetovalna služba, ji pogosto zmanjka časa za vzpostavitev neposrednega stika z učenci, oziroma je njihova prisotnost pri vzgojno-izobraževalnem delu zelo redka. Za kakovostno pomoč učencu in preventivno odpravljanje možnih nezaželenih odzivov, pa bi moral svetovalni delavec poznati predvsem načine obnašanja in vedenja otroka v vsakdanjem šolskem okolju. Ni namreč dovolj, da skuša odpraviti vzroke na podlagi učiteljeve oziroma razrednikove analize učenčevega dela med poukom, temveč bi moral slediti učencu in mu pomagati spopadati se s težavami tam, kjer nastajajo. Poseči bi moral v razredno vzdušje in delovati iz razreda kot celote navzven, ne pa ločeno (v kabinetu) brez upoštevanja ostalih dejavnikov, ki so v razrednem kolektivu pogosto navzoči. Praksa namreč kaže, da delo šolske svetovalne službe pogosto poteka ob individualnih srečanjih z obravnavanim učencem, razreda kot skupine, ki bi lahko pogojevala neprijetno, nezaželeno vedenje, pa v svoje delo in analizo ne vključuje.

To nas pripelje do ugotovitve, da šolska svetovalna služba nameni premalo časa preventivnemu delu z učenci in prepogosto poseže v situacijo prepozno, takrat ko je stanje v razredu že brezizhodno, ko razrednik oz. učitelj ne ve več, kako bi se odzival in ravnal, da bi popravil neprijetno, moreče vzdušje, ki vpliva na odnose med pripadniki razreda, hkrati pa tudi niža storilnost šolskega dela. Ne moremo trditi, da svetovalna služba naredi premalo, morda ji lahko zamerimo predvsem to, da učenca osami od sovrstnikov, etiketira in včasih nehote naredi za edinega možnega krivca.

Medtem ko zakonodaja zahteva od učitelja, da otroke uči in vzgaja, pa hkrati nalaga socialni službi tolikšno število nalog, da jih ta bodisi ne ute-

gne postoriti bodisi zanje porabi premalo časa. Kot ugotavlja Resman, je *največja napaka in pomanjkljivost naslanjanja razvojno-inovacijskega dela na svetovalne eksterne in frontalno spreminjanje šolskega dela in dela učiteljev, da načrtovane spremembe (ukrepi) premalo upoštevajo ljudi, kar je posledica dejstva, da je izhodišče inovacij program, premalo pa se računa na ljudi, ki bodo nosilci sprememb* (Resman, 1991, s. 367).

3. Dela in naloge socialnega pedagoga na osnovni šoli

Iz nekaterih opisanih težav pri delu šolske svetovalne službe bi lahko strnili, kaj naj bi bilo delo socialnega pedagoga v osnovni šoli.

V največji meri naj bi bilo njegovo delo usmerjeno na delo s posameznimi oddelki. Tako naj bi na primer:

- pomagal učitelju pri delu z učno in vzgojno problematičnimi učenci,
- predlagal in svetoval učitelju različne metode in načine dela za delo z učno in vzgojno problematičnimi učenci,
- predlagal učitelju ustrezne metode in načine dela za vzpostavljanje kakovostnih odnosov med njim in oddelkom,
- pomagal oblikovati pozitivno razredno vzdušje, pozitivne odnose med učenci,
- nudil individualno pomoč posameznim učencem, ki imajo težave v družini,
- nudil pomoč pri vključevanju novincev, pripravljaj razred na novega člana,
- odkrival pozitivne lastnosti posameznika in na njih gradil posameznikovo samopodobo,
- prepričal učitelja, učence in tudi starše o vrednosti posameznika za razred,
- svetoval staršem, kako ravnati in pomagati svojemu otroku, kako ga seznaniti z neprijetnimi informacijami (ločitev, selitev, ipd.)
- organiziral delavnice, seminarje za starše in učence, o za zdravje pomembnih temah,
- seznanjal starše z razredno problematiko in skupaj z njimi iskal rešitev,
- sodeloval z drugimi socialnimi pedagogi in z njimi izmenjeval izkušnje ter na tak način pridobival dodatna znanja iz prakse,
- in drugo.

Delo socialnega pedagoga naj bi pokrivalo tista področja del in nalog,

ki jih svetovalna služba ne utegne opraviti oz. jim je do sedaj namenjala, zaradi pomanjkanja časa, premalo pozornosti. V prvi vrsti sodi v to kategorijo delo z učenci in učitelji.

Socialni pedagog naj bi skupaj z učiteljem iskal nove načine poučevanja in z nasveti zmanjševal socialne razlike v šoli ter skrbel, da se bo vsak otrok v šoli počutil varno in prijetno.

4. Način izvajanja nalog in del socialnega pedagoga

Delo socialnega pedagoga in svetovalne službe nasploh naj bi potekalo **timsko**, pri čemer bi si vsi udeleženci izmenjavali potrebne podatke in informacije ter skupaj iskali najboljše rešitev.

Z razliko od svetovalne službe, kjer se rešujejo problemi predvsem z individualno komunikacijo svetovalni delavec-učenec, svetovalni delavec-starši enega od učencev, svetovalni delavec-učitelj, je glavna naloga socialnega pedagoga skupinsko komuniciranje, **skupinsko soočanje in reševanje nastalega problema**. Razred je za socialnega pedagoga vir informacij, ob rednem sodelovanju v vzgojno-izobraževalnem procesu socialni pedagog namreč nenehno pridobiva nova spoznanja o vedenju in ravnanju posameznikov, o medsebojnih odnosih in socialni interakciji.

Poleg **preventivnega dela**, ki naj bi ga izvajal socialni pedagog z razredom nepretrgoma, kjer naj bi vodil različne razprave, izpostavljaj aktualne za zdravje pomembne teme, odgovarjal na različna vprašanja in vodil učence v strpnejše medsebojne odnose, ima socialni pedagog pomembno vlogo, pri **razvijanju odgovornosti, sprejemanju odločitev in reševanju problemov**.

Socialni pedagog mora razložiti učencem, da jim pri njihovih problemih ne bo mogel vedno kdo pomagati, lahko jih le nauči, kako sami uspešno razrešijo nastali problem. *Potrjevati učenceve probleme, upoštevati njegova čustva, vendar mu hkrati prepuščati odgovornost za rešitev problema, pomeni dajati podporo v pravem, najdobrohotnejšem smislu besede, ki obenem učencu najbolj pomaga* (Blustein, 1997, s. 162).

Z različnimi vajami za boljšo komunikacijo in s sprejemanjem posameznika kot takega lahko doseže, ob sodelovanju z učiteljem, da se popravi oziroma izboljša vzdušje v razredu. Pri posamezniku se izpostavijo njegova močna področja, njegove skrite sposobnosti, s katerimi razred kot celota pridobi na vrednosti in moči. Socialni pedagog pozna razvojne zakonitosti obnašanja in ravnanja otrok pri določeni starosti. Z ustreznimi vajami, delavnicami in prek vodene igre lahko zmanjša trenja, ki nastajajo znotraj skupine, doseže, da posameznik spremeni svoje mnenje in obnašanje. V praksi se namreč dogaja, da se zaradi napačnega pristopa,

posameznikovo mnenje o samem sebi še dodatno zniža, nepravilno voden razgovor pa položaj le še poslabša.

Delo socialnega pedagoga naj bi bilo tisti del šolske obveznosti, ki bi ga učenci z veseljem pričakovali in bi se ob njem prijetno počutili, zabavali. Učencem naj bi pomagal vzpostaviti zdrave odnose in oblikovati pozitivno stališče do šolskega dela. Socialni pedagog ima možnost, da ob rednem sodelovanju z razrednikom, spreminja in oblikuje razredno vzdušje ter kot strokovnjak svetuje učitelju, kako odpraviti napetost, ki vlada med njim in učenci nekega razreda.

Socialni pedagog ima možnost, da šolo približa otroku in naredi šolsko delo privlačno ter doseže:

- **da se mlajši sovrstniki med seboj bolje spoznajo;** zaradi pogoste velike oddaljenosti med domovi je v mestih izginilo popoldansko preživljanje prostega časa in druženje sošolcev zunaj šole, poleg tega pa mesto prinaša tudi številne nevarnosti, kot na primer gost promet, premalo igrišč in drugo,
- **da učitelji na predmetni stopnji celovito spoznajo svoje učence;** ker se s starostjo otrok povečuje obseg učne snovi, primanjkuje učitelju časa za izvajanje različnih nalog, ki bi krepile in razvijale medsebojne odnose in sodelovanje v razredu. Delo pri pouku je v pretežni meri usmerjeno le v osvajanje učne snovi, učitelji, ki poučujejo v oddelku, pa o učencih vedo zelo malo ali skoraj nič.

5. Težave socialnega pedagoga

5.1. Socialni pedagog in drugi svetovalni delavci

Čeprav se zdi, da je socialni pedagog v šoli nepogrešljiv in bi njegova navzočnost lahko izboljšala odnose med učenci, učitelji in starši, ne moremo mimo težav, s katerimi se bo srečeval, ko bo nastopil svoje delo v šoli. Zavedati se namreč moramo, da se bo svetovalna služba, ki je do sedaj delovala v šoli, počutila ogroženo zaradi bojazni, da ji bo socialni pedagog prevzel delo in naloge.

Ravno zaradi tega, bi bilo treba z raziskavo dosedanjega dela šolskih svetovalnih služb v slovenskih šolah natančno pregledati, katere vsebine del in nalog ostajajo na strani svetovalne službe neizpolnjene in svetovalni službi ponovno razmejiti področja del in nalog. Pri tem bi bilo treba upoštevati želje, znanje in izkušnje delavcev v svetovalnem delu. V nasprotnem primeru se zna zgoditi, da bo socialni pedagog opravljal dela in naloge, za katere se ni šolal, svetovalni službi pa so trn v peti. Le na tak način se lahko vzpostavi partnersko sodelovanje, timsko delo, kjer bo vsak

od strokovnjakov počel tisto, kar se od njega pričakuje in za kar ima ustrezna znanja.

5.2. Socialni pedagog in učitelji

Druga večja težava so učitelji. Priznati si namreč moramo, da se ob različnih hospitacijah spremeni tako vedenje učiteljev kot tudi učencev. Strah in nelagodje pred zunanjim nadzorom lahko povzročita, da bo učitelj odklonil sodelovanje s socialnim pedagogom ali pa ob hospitaciji socialnega pedagoga spremenil svoje ravnanje v razredu, pripravil učno uro, ki bo hospitiranemu ponudila premalo ali pa celo napačno predstavo. Zato je naloga socialnega pedagoga, da pojasni učitelju namen svoje navzočnosti v razredu, predno kot hospikator vstopi v njegov razred. Morda bi bilo celo bolje, če bi socialni pedagog na začetku obiskoval učence med odmori, pri vzgojnih predmetih, na izletih, športnih dnevih, kjer ponavadi vlada sproščeno vzdušje in je učitelj le usklajevalec dejavnosti učencev. Na tak način si bo pridobil zaupanje učitelja in učencev, istočasno pa bo imel možnost celostno spoznati vedenje in ravnanje posameznikov, njihovo druženje z vrstniki, ipd.

Vsaki hospitaciji sledi analiza. Učitelj in socialni pedagog skupaj osvetlita problem, analizirata dogajanje, iščeta vzroke in rešitve. Po potrebi vključita v analizo tudi obravnavani oddelek in učence seznanjata s svojimi spoznanji ter upoštevata njihove pripombe in mnenja.

Analizi sledi natančno izdelan načrt dela, ki vsebuje ukrepe in predloge za izboljšanje, spreminjanje razredne dinamike.

Med socialnim pedagogom in učiteljem mora vladati zaupanje, v katerem bosta oba delovala zgolj v dobro otrok. Naloga socialnega pedagoga je ponuditi učitelju strokovni nasvet na tak način, da se učitelj ob tem ne bo počutil ogroženega, razvrednotenega in izpostavljenega pred učenci ali kolektivom. *Pri poučevanju je uspeh naše interakcije z učenci zelo odvisen od medsebojnih odnosov in vzdušja v razredu. Če ustvarimo pozitivno vzdušje v razredu - čeprav lahko pri tem začasno trpi snov - nam to pomaga, da se izognemo motečemu negativnemu odnosu, slabim učnim navadam in lastnim nestvarnim pričakovanjem* (Bluestein, 1997, s. 42).

Socialni pedagog ima v vzgojno-izobraževalnem procesu pomembno nalogo. Bolj kot vsa ostala svetovalna služba doslej ima možnost spoznati učenca in se mu približati, mu pomagati pri uveljavljanju v razredu, razreševati probleme in ga pripravljati na širšo socialno skupnost. V sodelovanju z učiteljem lahko doseže, da se problemi in težave rešijo takoj, ko se pojavijo. Pomaga učencu, učitelju in je vezni člen med šolo in širšim okoljem.

6. Literatura

Bluestein, J. (1997). *Disciplina 21. stoletja*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.

Cuomo, N. (1996), Specialna pedagogika za handikapirane in otroke s posebnimi potrebami. V: *Vsebine in problemi sodobne pedagogike*. Educa, str. 257-266.

Jurman, B. (1985), *Načrtovanje življenja in dela osnovne šole, Delo šolskih svetovalnih delavcev*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani.

Kobolt, A. (1990), Profil socialnega pedagoga med tradicijo in prenovi. *Didakta*, maj 1990, str.100-102.

Resman, M. (1991), Razumevanje šolske svetovalne službe kot razvojno-inovativne službe. *Sodobna pedagogika*, šte.7-8, str. 366-373.

Scheipl, J. (1995), Aktualni trendi socialne pedagogike v nemško govorečem prostoru. V: Dekleva, B. (ur.): *Normalizacija. Življenje v zavodu in potrebe otrok*. Ljubljana:, Inštitut za kriminologijo, str. 101-118.

Skalar, V. (1995), Socialni pedagog v osnovni šoli. *Iskanja, vzgoja, prevzgoja*, št. 13, str. 36-45.

Skalar V. (1990), Študijski program Socialni pedagog na pedagoški akademiji v Ljubljani. V: *Učitelj, vzgojitelj - družbene in strokovne perspektive*, Zbornik gradiv s posveta, Bled, str. 111-115.

Zorc-Maver, D. (1995), V prihodnosti evropski socialni pedagog? *Iskanja, vzgoja, prevzgoja*, št. 14, str. 70-74.

Mateja Horvat

Povzetek

Prispevek poskuša upredeliti nekatere najpogostejše ovire, ki onemogočajo uspešno integracijo otrok z motnjami vedenja in osebnosti v redno osnovno šolo. Pri tem izhajamo iz prepričanja, ki jih imajo učitelji na voljo pri delu z integriranimi otroci, temeljimo na stališčih ravnateljev, učiteljev, staršev in otrok redne osnovne šole do integracije otrok s posebnimi potrebami ter pričakovanih staršev in otrok. Upoštevamo značilnosti otrok z motnjami vedenja in osebnosti, zavedamo pa se subjektivnosti pri presojanju otrokovih dejanj.

Očitam, ki onemogočajo uspešno integracijo se lahko izv-

